

Pavel Suk

Odkrycie masowych grobów w Katyniu oraz problematyka polska w prasie Protektoratu Czech i Moraw w okresie od kwietnia do czerwca 1943 roku

Pamięć i Sprawiedliwość 4/2 (8), 237-255

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Odkrycie masowych grobów w Katyniu oraz problematyka polska w prasie Protektoratu Czech i Moraw w okresie od kwietnia do czerwca 1943 roku

Problematyka dziennikarstwa w okresie Protektoratu Czech i Moraw nie została dotychczas w pełni opracowana z wyjątkiem próby komunistycznego dziennikarza Vojtěcha Dolejšego¹. Książka zawiera w sumie obiektywną faktografię wymieszaną z komunistyczną interpretacją historii prasy czechosłowackiej do 1948 r. Od lat sześćdziesiątych XX w. niektórymi wydarzeniami dotyczącymi legalnej prasy zajmował się historyk Tomáš Pasák². Dopiero w 2003 r. ukazała się jedna z podstawowych publikacji³ umożliwiających analizę wpływu okupantów niemieckich na legalną prasę czeską na obszarze Protektoratu Czech i Moraw, która zawiera protokoły odpraw prasowych Wolframa von Wolmara z lat 1939–1941.

Na ogół liberalne środowisko czechosłowackiego dziennikarstwa zaczęło się wyraźnie zmieniać po Monachium 1938 r. Pod naciskiem nazistowskich Niemiec stopniowo wprowadzono cenzurę. Po powstaniu Protektoratu Czech i Moraw (oficjalnie nastąpiło to dzień po zajęciu resztek obszaru Republiki Czecho-Słowackiej, 16 marca 1939 r.) okupanci pozostawili dotychczasowe prawodawstwo, włącznie z ustawami, które regulowały funkcjonowanie prasy. Funkcje cenzorskie pełniła Centrala Służby Nadzoru nad Prasą (Ústředí tiskové dozorcí služby, ÚTDS), która wydawała swoim pracownikom (cenzo-

¹ V. Dolejš, *Noviny a novináři*, Praha 1963.

² Zob. T. Pasák, *Český periodický tisk na počátku okupace ve světle censury a jejích opatření* [w:] *Z pomocných věd historických III*, „Acta universitatis Carolinae. Philosophica et historica” 1975, nr 8, Praha 1975, s. 147–178; *idem*, *Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace* [w:] „Příspěvky k dějinám KSČ” 1967, nr 1, s. 52–80. Szczegółowe opracowanie na temat sterowania prasą w Protektoracie we wstępie do książki Pasáka: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*, Praha 1980 [dalej: *Soupis legálních novin*].

³ J. Končelík, B. Köpplová, J. Kryšpínová, *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolmara von Wolmara. Stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939–1941*, Praha 2003 [dalej: *Český tisk*].

rom) regularne i szczegółowe instrukcje⁴. 17 marca 1939 r. niemieccy naziści wydali zarządzenie o nowej organizacji służby prasowej i uregulowali pozycję ÚTDS⁵. W późniejszym okresie funkcjonowanie prasy Protektoratu było kilkakrotnie zmieniane w wyniku wydawanych zarządzeń oraz innych przepisów prawnych⁶.

Decydującą pozycję w prasie Protektoratu zajmował wydział kulturalno-polityczny Urzędu Protektora Rzeszy (Kulturně politické oddělení Úřadu říšského protektora). Na czele grupy Prasa od 12 czerwca 1939 r. stał Wolfgang Wolfram von Wolmar. Zaczął on organizować cotygodniowe odprawy dla redaktorów naczelnych i redaktorów działów politycznych ze wszystkich gazet i czasopism, którzy otrzymywali instrukcje dotyczące formułowania artykułów oraz orientacji poszczególnych tytułów. Z kolei po upływie tygodnia naziści informowali dziennikarzy, w jakim stopniu są zadowoleni z ich pracy⁷. Oprócz tego redaktorzy naczelni otrzymywali codzienne instrukcje dotyczące komentowania bieżących wydarzeń⁸. 17 września 1939 r. zaczął obowiązywać *Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku* (Kompletny przegląd instrukcji w zakresie kontroli prasy), który regulował funkcjonowanie legalnej prasy aż do upadku Protektoratu. Naziści ograniczali też liczbę wydawanych gazet i czasopism. W latach 1939–1945 zniknęło 1887 tytułów⁹.

W świadczenie usług na rzecz nowego reżimu zaangażowało się stopniowo kilku redaktorów naczelnych. W 1940 r. powstała tzw. *aktivistická sedmička* (siódemka aktywistów), którą tworzyli: Vladimír Krychtálek, Emanuel Vajtauer, Vladimír Ryba, Jaroslav Křemen, Václav Crha, Karel Werner i Karel Lažnovský¹⁰. Z pełną świadomością na rzecz nowego reżimu zaczął pracować Emanuel Rudolf Moravec, były oficer i dziennikarz, a od stycznia 1942 r. minister szkolnictwa i oświaty narodowej. Przez cały okres Protektoratu starał się kształtować poglądy jego mieszkańców w cotygodniowych wystąpieniach radiowych oraz artykułach wstępnych publikowanych (od 1943 r. co niedzielę) w dzienniku „Lidové noviny”. Wpływ na młodzież miała wywierać nowo powstała organizacja Kuratorium ds. Wychowania Młodzieży w Czechach i na Morawach (Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě).

W badaniach nad obrazem masakry katyńskiej w prasie Protektoratu wykrzystałem następujące dzienniki z okresu od połowy kwietnia do końca czerwca 1943 r.: wydawane przez Melantrich „České slovo”¹¹, „Večerní České slovo”

⁴ *Soupis legálních novin*, s. 45.

⁵ *Ibidem*, s. 44.

⁶ *Ibidem*, s. 48–53.

⁷ Wstęp w: *Český tisk*.

⁸ *Soupis legálních novin*, s. 54, 61.

⁹ *Ibidem*, s. 61, 64, 78.

¹⁰ T. Pašák, *Pod ochranou Říše*, Praha 1998, s. 270–271.

¹¹ „České slovo” i jego niedzielne wydanie („Nedělní České slovo”) ukazało się po raz pierwszy 1 III 1907 r. Pierwszym wydawcą i redaktorem był Václav Jaroslav Klofáč, założyciel i jedna z najwybitniejszych postaci partii socjalistyczno-narodowej. Od 1940 r. funkcję redaktora naczelnego objął przedstawiciel aktywistów Karel Lažnovský, a po jego śmierci František Jaroslav Prokop. „České slovo” (oprócz wydania niedzielnego) zostało zawieszona 1 IX 1944 r. w związku z tzw. ostrymi ograniczeniami wojennymi (*totalní válečné nasazení*).

(mutacja Pilzno)¹² i „A-Zet”¹³; pierwotnie związane z partią agrarną „Venkov”¹⁴ i „Večer”¹⁵, a ponadto: „Lidové noviny”¹⁶, „Národní politika”¹⁷, „Národní práce”¹⁸, „Národní střed”¹⁹, „Polední list”²⁰ oraz wydawane w Pilźnie: „Český deník”²¹

¹² Koncern prasowy Melantrich zaczął wydawać „Večerní České slovo” w 1919 r. Miało ono ambicje funkcjonowania jako gazeta bezpartyjna i stopniowo stało się najbardziej popularnym dziennikiem w kraju. W marcu 1941 r. jego redaktorem naczelnym mianowano Emanuela Vajtauera, od sierpnia do kwietnia 1943 r. funkcję tę pełnił Jindřich Bartoš, a następnie Karel Werner. Dziennik przestał się ukazywać 5 V 1945 r., w dniu wybuchu powstania praskiego.

¹³ „A-Zet” ukazywał się od 1936 r. pod tytułem „Ranní A-Zet” oraz „Večerní A-Zet”. Redaktorem naczelnym od marca 1941 r. aż do zawieszenia gazety 1 IX 1944 r. był Jaroslav Křemen.

¹⁴ „Venkov” założony przez Antonína Švehlé stanowił centralny dziennik nieistniejącej już wtedy partii agrarnej. Ukazywał się od 1 IV 1906 r. Od 1938 r. jego redaktorem naczelnym był Rudolf Halík, który utrzymał się na tym stanowisku aż do końca sierpnia 1944 r. Od 1 IX 1944 r. redaktorem naczelnym mianowano Vladimíra Krychtálka, który przeszedł z zawieszonoego tytułu „Večer”. Dziennik przestał się ukazywać 5 V 1945 r.

¹⁵ „Večer” stanowił pierwotnie, zgodnie ze swoją nazwą, wieczorne wydanie centralnego dziennika „Venkov” i stopniowo przybrał charakter gazety raczej bulwarowej. Ukazywał się od 1914 r. Podczas okupacji aż do jego zawieszenia 1 IX 1944 r. stanowisko redaktora naczelnego pełnił Vladimír Krychtálek, przewodniczący działającego w Protektoracie Narodowego Związku Dziennikarzy (Národní svaz novinářů).

¹⁶ „Lidové noviny” ukazały się po raz pierwszy 16 XII 1893 r. i jako jedyny dziennik centralny w Czechosłowacji nie ukazywały się w stolicy, ale w Brnie. Jego założycielem i właścicielem był Adolf Stránský. Do gazety pisywali znani pisarze, m.in. Karel Čapek, Karel Poláček i Eduard Bass (redaktor naczelný do 1938 r.). Już w latach trzydziestych publikował tutaj Emanuel Moravec, który na łamach gazety posługiwał się, oprócz swojego nazwiska, także pseudonimem Stanislav Yester. Po aresztowaniu redaktora naczelnego Šelepý zastąpił go Leopold Zeman, który pozostawał na tym stanowisku od 1 VII 1941 r. aż do ostatniego wydania dziennika 5 V 1945 r. Pod koniec Protektoratu, ze względu na zbliżający się front, gazeta była wydawana w Pradze.

¹⁷ Dziennik „Národní politika” zaczął wydawać w 1883 r. Zakład Drukarsko-Wydawniczy (Tiskařský a vydavatelský závod) Politika. Już od początku zaliczany był do prasy konserwatywnej. Po upadku popieranej przez gazetę partii tzw. staroczechów „Národní politika” zaczęła budować swoją ponadpartyjność. Zapewniło to jej pozycję najpoczytniejszego dziennika w Czechosłowacji. Od 1938 r. gazetą kierował Václav Crha, 1 V 1943 r. zastąpił go Jan Scheinost, który utrzymał się na tym stanowisku do 5 V 1945 r. Dziennik przestał się ukazywać 11 V 1945 r.

¹⁸ „Národní práce” zaczęła ukazywać się 1 I 1939 r. jako następczyni socjaldemokratycznej gazety „Právo lidu”, która dobrowolnie przestała wychodzić pod koniec 1938 r. Początkowo stanowiła centralny dziennik nowo powstałej Narodowej Partii Pracy (Národní strana práce), a po 15 III 1939 r. główny organ Narodowej Centrali Związków Zawodowych (Národní odborová ústředna zaměstnanecká). Przez cały okres okupacji funkcję redaktora naczelnego pełnił Vladimír Ryba, który w dzienniku „Právo lidu” w drugiej połowie lat trzydziestych pracował jako kierownik działu niepolitycznego.

¹⁹ „Národní střed” zaczął ukazywać się jako dziennik partii rzemieślniczej w 1932 r. Od 1939 r. jako jedyny dziennik w Protektoracie miał dwóch redaktorów naczelných – inż. Jana Vrbę oraz Karla Chalupę. Został zawieszony 1 IX 1944 r. w związku z tzw. ostrymi ograniczeniami wojennymi.

²⁰ „Polední list” wydawał od 1928 r. koncern Tempo, którego założycielem i właścicielem był były minister z partii socjalistyczno-narodowej Jiří Stříbrný wspólnie ze swoim bratem Františkem. W niedzielę ukazywał się pod tytułem „Nedělní list”, a w poniedziałek jako „Pondělní list”. W okresie Protektoratu na jego czele stali František Paulus (1939–1941), Karel Werner (1941–1943), a od 1 V 1943 r. aż do zawieszenia tytułu Antonín Jaromil Kožíšek. Dziennik przestał istnieć 6 V 1945 r.

²¹ „Český deník” był pierwotnie dziennikiem partii narodowo-demokratycznej na zachodnie Czechy i miał swoją drukarnię w Pilźnie. Zaczął ukazywać się w 1912 r. Podczas okupacji na jego czele stał Antonín Bouchal, który pracował też jako redaktor w dzienniku „Polední list”, a po zawieszeniu gazety „Český deník” 1 IX 1944 r. publikował do maja 1945 r. swoje artykuły w piśmie „Večerní České slovo”.

i „Nová doba”²². Z tygodników przejrzano „Svět”²³ i „Týden rozhlasu”²⁴, a z miesięczników: „Přítomnost”²⁵, „Vládní vojsko”²⁶ i „Znova”²⁷.

Podczas studiów nad omawianą prasą korzystałem ze swoich zbiorów prywatnych, kolekcji Biblioteki Naukowej Województwa Pilzneńskiego (Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje) oraz Biblioteki Narodowej (Národní knihovna) w Pradze. Kopie wszystkich artykułów przechowuję w swoim osobistym archiwum. Tylko w jednym analizowanym tytule, miesięczniku „Vládní vojsko”, nie znalazłem żadnego artykułu dotyczącego Katynia. Interesujące było również stwierdzenie, że przez kilka dni w maju 1943 r. „Nová doba” i „Český deník” miały całkowicie identyczne wydania.

1 maja 1943 r. doszło do wymiany kilku redaktorów naczelnych. Doktor Václav Crha (dotychczas redaktor naczelny dziennika „Národní politika”) objął dziennik „České slovo” (włącznie z wydaniem „Nedělní České slovo”), František Jaroslav Prokop (dotychczas „České slovo” i „Nedělní České slovo”) przeszedł do gazety „Lidové listy”, a Jan Scheinost (dotychczas „Lidové listy”) do dziennika „Národní politika”, następnie Karel Werner (dotychczas „Polední list”, „Nedělní list” i „Pondělní list”) przeszedł do dziennika „Večerní České slovo”, a Antonín Jaromil Kožíšek (dotychczas „Moravské noviny”) do gazety „Polední list”. W pozostałych omawianych dziennikach nie było żadnych zmian w kierownictwie redakcji. Do ostatniej wymiany redaktorów naczelnych doszło dopiero 1 września 1944 r. w związku z zawieszeniem tytułów: „Národní střed”, „A-Zet”, „Večer”, „České slovo” (w dalszym ciągu ukazywało się raz w tygodniu „Nedělní České slovo”) oraz „Český deník”. Dzienniki te zostały zawieszono wskutek tzw. ostrych ograniczeń wojennych (*totalní válečné nasazení*).

²² „Nová doba” zaczęła ukazywać się w 1898 r. w Pilźnie jako zachodnioczeski dziennik socjaldemokratyczny. W 1943 r. na jego czele stanął red. Jiří Kutvirt, który prowadził go aż do ostatniego wydania 5 V 1945 r. Od połowy kwietnia 1945 r. w dzienniku tym nie pojawiały się już żadne komentarze jego redaktorów, lecz przedrukowywano jedynie komentarze oficjalnych agencji, najczęściej „Prager Zeitungs Dienst”.

²³ „Svět” wyszedł po raz pierwszy w Zlínie w 1942 r. i nawiązywał do ukazującego się wcześniej tygodnika „Zlín”, czasopisma dla współpracowników zakładów Baťa. Należał do najpopularniejszych tygodników w Protektoracie. Na jego czele stał przedstawiciel aktywistów Jaroslav Pelíšek.

²⁴ „Týden rozhlasu” stanowił tygodnik programowy Radia Czechosłowackiego (Československý rozhlas), ukazywał się od 1934 r. Przeznaczony był dla mniej zamożnych odbiorców. Początkowo wydawano go równolegle z bardziej obszernym oraz lepszym jakościowo tygodnikiem „Náš rozhlas” (wcześniej „Radiojournal”), który został zawieszony w 1941 r. Ostatni numer pisma ukazał się 5 V 1945 r.

²⁵ „Přítomnost” była związana przed wojną z nazwiskiem redaktora naczelnego Ferdinanda Peroutki. Tytuł zawieszono w 1939 r. Minister Emanuel Moravec przywrócił go w październiku 1942 r. i na czele miesięcznika postawił Emanuela Vajtauera, odwołanego redaktora naczelnego dziennika „Večerní České slovo”. Ostatni numer pisma ukazał się 1 V 1945 r.

²⁶ „Vládní vojsko” był to początkowo miesięcznik przeznaczony dla „żołnierzy” nowo utworzonego Wojska Rządowego (Vládní vojsko). Zaczął ukazywać się w 1939 r., pod koniec Protektoratu przekształcił się w dwutygodnik.

²⁷ „Znova” założony po Monachium 1938 r. tygodnik, a od początku lat czterdziestych miesięcznik, który był wydawany i kierowany przez słynnego oszusta (na początku lat trzydziestych XX w. udało się mu „sprzedać” zabytek narodowy – zamek Karlštejn) oraz skrajnie prawicowego dziennikarza Harry’ego Josefa Jelínka. Pismo przestało istnieć w 1944 r.

Legalna prasa Protektoratu publikowała przeważnie urzędowe wiadomości niemieckie oraz komentarze „Prager Zeitungs Dienst”²⁸. Informowała nie tylko o samej masakrze w Katyniu, ale także o konflikcie między emigracją polską w Londynie a przywództwem sowieckim. Często też wykorzystywała sprawę Katynia do propagandy przeciwko czechosłowackiemu rządowi emigracyjnemu w Londynie.

Obraz problematyki katyńskiej w prasie Protektoratu podzieliłem na następujące części: niemieckie instrukcje dla prasy, przegląd dokumentów i artykułów w prasie codziennej, przegląd tygodników i miesięczników, a na zakończenie wykaz najważniejszych opinii pojawiających się w komentarzach poszczególnych dziennikarzy i redaktorów naczelnych.

W zachowanych protokołach z „regularnych cotygodniowych odpraw redaktorów naczelnych czeskiej prasy codziennej” z 1943 r. nie odnalazłem zapisu odprawy, podczas której Wolfram von Wolmar poinformowałby redaktorów naczelnych o odkryciu masowych grobów w Katyniu. Możliwe, że nastąpiło to za pośrednictwem wspomnianych już codziennych instrukcji dla prasy, zapewne jeszcze przed 13 kwietnia 1943 r., ponieważ tego dnia w czasie spotkania z redaktorami naczelnymi von Wolmar mówił o „Katyniu” jako o znanej już sprawie.

Obecnym na odprawie redaktorom naczelnym wydano instrukcję, która uznawała za bezwzględnie „konieczne – i jest to ściśle tajne – ukierunkowanie prasy czeskiej w sposób jasny i jednoznaczny jako narzędzia antysemitckiego. To znaczy, że na przyszłość w interesie nowej i antysemitckiej Europy będzie bezwzględnie konieczne, by prasa czeska każdemu [...] nieustannie i w przekonujący sposób opisywała niebezpieczeństwo żydostwa. Nie będzie się to jednak odbywać w formie artykułów ociekających krwią [...], ale na poważnie, z wykorzystaniem przykładów z przeszłości i teraźniejszości. [...] Szczególnie jasno należy [...] nieustannie opisywać w formie poważnej i dokumentalnej bolszewizm, który przejawiał się zbrodnią w Katyniu”²⁹.

16 kwietnia Wolfram von Wolmar przedstawił w obszernym referacie polecenia dotyczące treści artykułów na temat Katynia: „podkreślić żydowskie pochodzenie tej okrutnej zbrodni [...], dowodu na to [...] zaleca się szukać w tych wydarzeniach [...], które wiążą się z powstaniem międzynarodowego marksizmu i komunizmu [...], w związku z masową zbrodnią katyńską podkreślać jej żydowskie źródło oraz przywódczą rolę Żydów w bolszewizmie i plutokracji [...], zalecam, byście w swoich rozprawach [...] porównali zwięźle sposób tego mordowania (strzał w tył głowy) ze sposobem, w jaki zostały dokonane w Protektoracie oba zabójstwa GRU, o których niedawno pisano obszernie w prasie czeskiej”³⁰.

29 kwietnia Wolfram von Wolmar poinformował obecnych, że „jutro prawdopodobnie o godz. 20.45 w radiu czeskim przemówi na temat swoich wrażeń

²⁸ „Prager Zeitungs Dienst” („PZD”) był to powielany dziennik ukazujący się w Pradze w latach 1939–1945, przeznaczony dla redakcji prasy Protektoratu. Wydawano go w wersji niemieckiej i czeskiej. Okupanci niemieccy publikowali w nim artykuły dotyczące aktualnej sytuacji politycznej i militarnej, przedrukowywane w większości następnego dnia przez prasę codzienną. Ostatni numer czeskiego wydania „PZD” ukazał się 4 V 1945 r.

²⁹ Státní ústřední archiv [dalej: SÚA], fond Patzak, AMV 5, 5-69-8, k. 70.

³⁰ *Ibidem*.

z Katynia pisarz František Kožík”. Jednocześnie nakazał redaktorom, „by odstąpili od publikowania kolejnych uwag o zbiorowym grobie pod Odessą³¹. Zezwoliliśmy wprawdzie na publikację drobnych sugestii, jednak obecnie należy najpierw poczekać na informacje urzędowe, nim przystąpi się do kolejnych publikacji”³².

Tydzień później, 6 maja, Wolfram von Wolmar skrytykował redaktora „ważnej praskiej gazety”, który w artykule poświęconym świadectwu dr. Hájka napisał m.in.: „Sowietom nie opłacało się deportować oficerów polskich w głąb kraju, kiedy wojsko niemieckie zbliżało się do Smoleńska. Feralny kwiecień 1940...” itd.³³ W kwietniu 1940 r. Niemcy i Rosja Radziecka nie znajdowały się jeszcze w ogóle w stanie wojny. „Co ma powiedzieć czytelnik, który sam dostrzeże, że to, co zostało tu napisane, to wymysł? Nie mówiąc o tym, że w tym szczególnym przypadku można by stosownie do okoliczności dostrzec bardzo paskudny i niedobry zamiar, który jest całkowicie w myśl agitacji sowieckiej. Mówi ona bowiem o tym, że tych polskich oficerów zabili Niemcy. Właśnie dlatego została tam zaproszona komisja międzynarodowa, by ustalić termin masowej zbrodni, a jednoznaczne stwierdzenia ekspertów międzynarodowych, którzy przedstawili swoją opinię, są podawane przez wielu czytelników w wątpliwość wskutek lekkomyślnego i niezręcznego sposobu, w jaki redaktor napisał o sprawie”. Wolfram von Wolmar karał i ostrzegał: „Jestem zmuszony udzielić właściwemu redaktorowi ostrej nagany i niech przyjmie do wiadomości, jeśli dojdzie do tego raz jeszcze, to zostanie usunięty z zawodu dziennikarskiego. Ostrzegam przed takimi przypadkami”³⁴. Później tematyka Katynia nie pojawiła się już w protokołach z odpraw.

Pewnego rodzaju przygotowanie czytelników na zbliżającą się dominację w prasie Protektoratu problematyki polskiej stanowił dzień 11 kwietnia 1943 r., kiedy to „Nedělní list” oraz pilzneński „Český deník” opublikowały niepodpisany artykuł *Zrazení a prodání* (Zdradzeni i sprzedani)³⁵. Stwierdzono w nim, że od powstania emigracyjnego rządu polskiego w Londynie jego stosunki z Rosją Radziecką znajdują się w nieustannym kryzysie. Stalin nie tylko odmawia informacji, gdzie znajduje się 1,8 mln deportowanych Polaków, ale przede wszystkim odmawia gwarancji odnowienia państwa polskiego w dotychczasowych granicach.

Czytelnicy prasy dowiedzieli się o odkryciu masowych grobów zamordowanych Polaków z informacji niemieckiej prasowej DNB opublikowanej już 14 kwietnia 1943 r. w dzienniku „Večerní České slovo” oraz wydaniu trzecim (praskim) gazety „Polední list”³⁶. Pozostałe dzienniki przedrukowały następnego dnia obszerną depezę agencyjną w tym samym brzmieniu, lecz pod innymi tytułami.

³¹ Np. Ing. J. Vrba, *Katynské hroby žalují* (Groby katyńskie oskarżają), „Národní střed”, 29 IV 1943, s. 1.

³² SÚA, fond Patzak, AMV 5, 5-69-8, k. 70.

³³ Mowa tu o artykule F. Frolíka *Po českém básniku český učenec* (Po czeskim poecie czeski naukowiec), „Polední list”, 5 V 1943, s. 1.

³⁴ SÚA, fond Patzak, AMV 5, 5-69-8, k. 70.

³⁵ *Zrazení a prodání*, „Český deník”, 11 IV 1943, s. 1–2.

³⁶ *Les vydal strašlivé tajemství* (Las wydał straszliwą tajemnicę), „Večerní České slovo”, 14 IV 1943, s. 1–2; *Hromadné popraviště 10.000 polských důstojníků. Bolševická bestialita v plné brúze* (Zbiorowe miejsce straceń 10 000 polskich oficerów. Koszmar bolszewickiego bestialstwa), „Polední list”, 14 IV 1943, s. 1, 3.

16 kwietnia prasa opublikowała z kolei fragmenty artykułów z gazet europejskich o orientacji proniemieckiej³⁷, a także informacje o zeznaniach robotnika Aleksieja Sladkowa, Iwana Andriejewa i Parfeona Kiesielowa, rzekomych świadków wydarzeń w Katyniu³⁸. Następnie wydrukowano świadectwo polskiego pisarza Emila Skińskiego, który odwiedził miejsce odnalezienia grobów³⁹, oraz pod różnymi tytułami ten sam artykuł G. Slovenckoika⁴⁰.

W późniejszych dniach czytelnicy zostali poinformowani o wizycie w Katyniu delegacji oficerów polskich wziętych do niewoli w Niemczech⁴¹, o liście zidentyfikowanych dotychczas ofiar⁴², oświadczeniu Polskiego Czerwonego Krzyża⁴³, zerwaniu stosunków dyplomatycznych między Związkiem Radzieckim a polskim rządem emigracyjnym w Londynie⁴⁴ oraz odzwieciu tego zdarzenia w proniemieckiej prasie europejskiej⁴⁵. Na ludziach wierzących największe wrażenie miała zrobić wiadomość o zamordowanym kapelanie Janie Ziółkowskim z Jarosławia⁴⁶.

O planach rządu sowieckiego wobec emigracji polskiej w Moskwie, w szczególności związanych z osobą Wandy Wasilewskiej, prasa poinformowała pod koniec kwietnia⁴⁷ i w połowie maja⁴⁸. Ironizowano, że armię polską w ZSRR zorganizowano pod patronatem wroga Rosjan, Kościuszki⁴⁹.

³⁷ *Hrůzné tajemství katynského lesa: vražda dílem „zhovadilých method vládců Kremlu, kteří touto bartolomějskou noc chystali pro celou Evropu”* (Strasna tajemnica lasu katyńskiego: zbrodnia dziełem „bestialskich metod władców Kremla, którzy tę noc św. Bartłomieja szykowali dla całej Europy”), „Národní politika”, 17 IV 1943, s. 2.

³⁸ *čt, Svědectví o přišerném zločinu. Výpovědi domácích lidí o zavraždění polských důstojníků. Odporné zprávy o nestoudnosti a zvrhlosti židovských katů* (Świadectwo potwornej zbrodni. Zeznania miejscowych osób o zamordowaniu polskich oficerów. Ohydne wiadomości o bezwstydnosci i zwyrodnieniu żydowskich katów), „Venkov”, 16 IV 1943, s. 1–2.

³⁹ *Doklad neslychané surovosti židovských vražedných čet* (Dowód niesłychanej brutalności żydowskich plutonów egzekucyjnych), „Národní práce”, 18 IV 1943, s. 3.

⁴⁰ G. Slovenckoik, *Hranice mezi člověkem – a zvířetem* (Granica między człowiekiem – a zwierzęciem), „Národní práce”, 27 IV 1943, s. 2.

⁴¹ *Vyšetřování strašlivého zločinu bolševiků u Katynu* (Wyjaśnianie straszliwej zbrodni bolszewików pod Katyniem), „Pondělní Národní politika”, 19 IV 1943, s. 1–2.

⁴² *Vrahové v Kremlu netušili, že jejich čin bude jednou objeven. Padělané seznamy, které Stalin odevzdal Sikorskému* (Mordercy na Kremlu nie sądzili, że ich czyn zostanie kiedyś ujawniony. Sfałszowane listy, które Stalin przekazał Sikorskiemu), „Národní střed”, 19 IV 1943, s. 2.

⁴³ *Polské svědectví o hrůze u Katynu. Přípis ústředního výboru Polského Červeného kříže* (Polskie świadectwo o zgrozie pod Katyniem. Pismo Komitetu Centralnego Polskiego Czerwonego Krzyża), „Večerní České slovo”, 22 IV 1943, s. 1.

⁴⁴ *Sověty přerušily styky s polskou emigrantskou organizací v Londýně* (Sowieci zerwali kontakty z polską organizacją emigracyjną w Londynie), „Národní politika”, 29 IV 1943, s. 1–2.

⁴⁵ *Veliký ohlas roztržky mezi Sověty a Poláky v tisku* (Wielki odzew konfliktu między Sowietami i Polakami w prasie), „Národní politika”, 30 IV 1943, s. 1.

⁴⁶ *Duchovní mezi oběti v katynském lese* (Duchowny wśród ofiar w lesie katyńskim), „Večerní České slovo”, 28 IV 1943, s. 2.

⁴⁷ *Poláci škemrají u vrat vrahů z Kremlu* (Polacy zebrają pod bramami morderców z Kremla), „Večerní České slovo”, 30 IV 1943, s. 2.

⁴⁸ *vl, Polská komedie na pokračování. Bolševici zneužívají i jména Kosciuszкова* (Polska komedia w odcinkach. Bolszewicy nadużywają także nazwiska Kościuszki), „Národní politika”, 15 V 1943, s. 2; *ka, Přestávka v polsko-sovětském sporu. Kariéra Wasilevské a Berlinga* (Przerwa w konflikcie polsko-sowieckim. Kariera Wasilewskiej i Berlinga), „Národní politika”, 23 V 1943, s. 2.

⁴⁹ *vl, Polská komedie na pokračování. Bolševici zneužívají i jména Kosciuszкова*, „Národní politika”, 15 V 1943, s. 2.

Ekspertyza lekarzy sądowych i kryminologów zaproszonych przez Niemców do Katynia została opublikowana we wszystkich dziennikach, w gazetach „Večer” i „Večerní České slovo” jeszcze 4 maja 1943 r., a w pozostałych następnego dnia⁵⁰.

Spory artykuł został także poświęcony konferencji prasowej Andrieja Wyszynskiego, którą zorganizował w Moskwie dla dziennikarzy zagranicznych. Na niej, wedle stwierdzenia propagandy Protektoratu, przyznał się do odpowiedzialności sowieckiej za zbrodnię w Katyniu⁵¹.

Oryginalna informacja prasowa⁵² zawierająca apel Timoszenki do żołnierzy polskich z 1939 r., by pozbyli się swoich dowódców, została po kilku dniach potwierdzona przez opublikowanie zdjęcia oryginału tego dokumentu⁵³. Od 16 kwietnia do 8 maja przedrukowano także pięć artykułów „PZD” dotyczących problematyki katyńskiej⁵⁴.

Oficjalnie Katyń odwiedzili dwaj obywatele Protektoratu: prof. dr František Hájek jako uznawany autorytet czeskiej medycyny sądowej (brał udział w pracach międzynarodowej komisji lekarzy sądowych i kryminologów) oraz wybitny pisarz dr František Kožík. Obaj wskutek swoich świadectw, które prezentowali w radiu i prasie, mieli po 1945 r. problemy z reżimem komunistycznym.

O Františku Kožíku wspominały dwa typy publikacji⁵⁵. Sam Kožík wystąpił następnie 30 kwietnia 1943 r. o godz. 20.45 w radiu⁵⁶, a dla tygodnika „Svět” napisał dokumentalną, czy raczej reportażową, relację z wizyty w Katyniu, zakończoną swoistą własną modlitwą: „A oprócz wrażeń gorzkich i wstrząsających, pozwolę sobie na wyrażenie przekonania, jak piękną możliwością tym, któ-

⁵⁰ *Mezinárodní zjištění o Katyni. Posudek soudních lékařů z 12 evropských zemí* (Międzynarodowe ustalenia o Katyniu. Opinia lekarzy sądowych z 12 krajów Europy), „Národní politika”, 5 V 1943, s. 1–2.

⁵¹ *Sověty zakryté doznávají Katyn. Překvapení zahraničních novinářů v Moskvě* (Sowietci potajemnie przyznają się do Katynia. Zaskoczenie dziennikarzy zagranicznych w Moskwie), „Český deník”, 10 V 1943, s. 1.

⁵² *Timošenkovo krvavé provolání* (Krwawy apel Timoszenki), „Večerní České slovo”, 4 V 1943, s. 2.

⁵³ *Timošenkova výzva k vraždě* (Timoszenko zachęca do morderstw), „Večerní České slovo”, 29 V 1943, s. 1.

⁵⁴ *Světová bestie v pancéři* (Światowa bestia w pancerzu), „Pondělní Národní práce”, 19 IV 1943, s. 1; *Manévr s Katynem* (Manewr z Katyniem), „Nová doba”, 23 IV 1943, s. 1–2; *Spojení Anglie s Moskvou. Poučení z katyňského případu* (Sojusz Anglii z Moskwą. Wnioski ze sprawy katyńskiej), „Večer”, 4 V 1943, s. 2; *Katyn a svědomí světa* (Katyń a sumienie świata), „Český deník”, 6 V 1943, s. 2; *Benešova cesta do severní Ameriky. Finanční transakce a osobní zajištění jedním z hlavních důvodů* (Podróż Beneša do Ameryki Północnej. Transakcje finansowe i gwarancje osobiste jednym z głównych powodów), „Nová doba”, 8 V 1943, s. 2.

⁵⁵ Pierwszy typ artykułów: *To je náš svět, který hájíme! Evropští básníci v Katyni* (To jest nasz świat, którego bronimy! Poeci europejscy w Katyniu), „Nová doba”, 27 IV 1943, s. 1. Drugi typ reprezentują: *Evropští spisovatelé v Katyni. Byli očitymi svědky exhumací a identifikace mrtvol obětí* (Pisarze europejscy w Katyniu. Byli naocznymi świadkami ekshumacji i identyfikacji ofiar), „Večerní České slovo”, 29 IV 1943, s. 2; *Český spisovatel svědkem zvěřstev bolsheviků. Nález u Katyni oťrásl svědomím Evropy* (Czeski pisarz świadkiem bestialstw bolszewików. Odkrycie pod Katyniem wstrząsnęło sumieniem Europy), „Nová doba”, 29 IV 1943, s. 1.

⁵⁶ Cały tekst zob. np.: *Cesta do Katyni. Český spisovatel dr. Kožík líčí cestu na místo strašného zločinu GPU* (Podróż do Katynia. Czeski pisarz dr Kožík opisuje podróż na miejsce strasznej zbrodni GRU), „Polední list”, 1 V 1943, wyd. 3, s. 1–2; *Český básník u hrobu zavražděných polských důstojníků. František Kožík: Cesta do Katyni* (Czeski poeta przy grobie zamordowanych polskich oficerów. František Kožík: Podróż do Katynia), „A-Zet Pondělník ranní”, 3 V 1943, s. 2.

rzy usłyszeli wezwanie czasu, daje zjednoczona Europa, ocalona przez wojsko niemieckie... Losie, pozwól, niech mój naród wyciągnie naukę z tych okrutnych doświadczeń, które zostały mu oszczędzone, i pozwól, by także bez nich znalazł w swojej integralności prostą drogę do prawdy, do prawdy, która stanowi jego nową historię, przyszłość, jego dzieci, jego życie”⁵⁷.

Rozmowę z prof. Františkem Hájkem opublikował redaktor dziennika „Večerní České slovo” Bohuslav Arnold⁵⁸. Jej fragmenty zostały przedrukowane następnego dnia w większości dzienników. Sam Hájek opublikował następnie swoje dokumentalne świadectwo w miesięczniku „Přítomnost”⁵⁹. Tylko jeden czeski dziennik i tylko w jednym przypadku opublikował reakcję obywateli czeskich na odkrycie masowych grobów pod Katyniem⁶⁰. Zbrodnia katyńska pojawiła się też w oficjalnej kronice filmowej Protektoratu „Aktualita”, wyświetlanej w kinach od 7 maja 1943 r.⁶¹

W czerwcu sprawa katyńska znika stopniowo z łamów prasy, mimo to czytelnicy mogli się jednak zapoznać z opisem traktowania Polaków wziętych do niewoli w Związku Radzieckim zawartym w świadectwie dziennikarza rosyjskiego Siergieja Szyrokowa⁶². Propaganda niemiecka opublikowała też niektóre fragmenty z zarekwirowanych archiwów GRU⁶³. Pod koniec czerwca prasa przyniosła z kolei świadectwa Iwana Gonczorowa, Richarda Linkego, Antonína Langego, Franza Felskowskiego i Ernsta Jansena⁶⁴.

Tygodnik programowy radia „Týden rozhlasu” opublikował na temat zbrodni katyńskiej dwa komentarze oraz dwie fotografie.

Antysemita Pachmayer w obszernym artykule opisał najpierw odkrycie grobów, a następnie zajął się głównie „związkami” Katynia z międzynarodowym ży-

⁵⁷ *Co jsem viděl v Katynu. Pro „Svět” napsal dr. František Kožík* (Co widziałem w Katyniu. Dla „Světa” napisał dr. František Kožík), „Svět” 1943, nr 18, s. 3.

⁵⁸ *Co viděl, poznał a zjistil při pitvě v Katynu? Nejbroznější dojem v myslích všech kulturních lidí. Rozhovor s prof. dr. Hájkem* (Co widział, poznał i ustalił podczas sekcji w Katyniu? Najstraszniejsze wrażenie w umysłach wszystkich kulturalnych ludzi. Rozmowa z prof. dr. Hájkem), „Večerní České slovo”, 5 V 1943, s. 1–2.

⁵⁹ Prof. dr. F. Hájek, *Cesta do Katynu* (Podróż do Katynia), „Přítomnost” 1943, nr 9, s. 3–4.

⁶⁰ *Prostí i vzdělání hovoří o Katynu. Dělník i učenec na jedné frontě proti bolševikům. Jak čtenáři sledují a posuzují bolševické zločiny* (Prości i wykształceni mówią o Katyniu. Robotnik i naukowiec na jednym froncie przeciwko bolszewikom. Jak czytelnicy obserwują i oceniają zbrodnię bolszewickie), „Večerní České slovo”, 7 V 1943, s. 2.

⁶¹ *Nad obrazy hrůzy i výstrahy. Ani u nás by bolševici a sovětská GPU nejednali jinak. Filmové snímky z děsivých hromadných katynských šachet* (Nad obrazami przerażenia i przestrogi. Także u nas bolszewicy i sowiecka GRU nie postępowałyby inaczej. Zdjęcia filmowe z przerażających katyńskich grobów masowych), „Večerní České slovo”, 7 V 1943, s. 3.

⁶² *els, Očima Nové Evropy: Svědectví ruského novináře o zacházení s Poláky v SSSR* (Oczami Nowej Europy: Świadectwo dziennikarza rosyjskiego o traktowaniu Polaków w ZSRR), „Národní politika”, 9 VI 1943, s. 2.

⁶³ *Písmeno „K” značilo popravu. Špiclové posílali kamarády na smrt. Ukořistěné archivy GPU vydávají svědectví* (Litera „K” oznaczała egzekucję. Szpicle wysyłali kolegów na śmierć. Zdobyte archiwa GRU wydają świadectwa), „Večerní České slovo”, 10 VI 1943, s. 1.

⁶⁴ *els, Nová svědectví o katynských zločinech. Také polští vojenští lékaři mezi oběťmi. Nelidské zacházení se zajatci. Pěstěné ruce a upravené hlavy poukázkou na smrt. Neznámý osud českých rodin z okolí Dubna* (Nowe świadectwa o zbrodniach katyńskich. Polscy lekarze wojskowi również wśród ofiar. Nieludzkie traktowanie jeńców. Pielęgnowane dłonie i zadbane głowy skierowaniem na śmierć. Nieznany los rodzin czeskich z okolic Dubna), „Národní politika”, 23 VI 1943, s. 1.

dostwem, ponieważ zbrodnia „została popełniona w pełni zgodnie z żydowską receptą. [...] Żydzi, rządzący całym imperium sowieckim, zarządzili i przygotowali tę krwawą łaźnię”⁶⁵. Wyraził nadzieję, że ostatecznie wydarzenia otworzyły oczy również „ostatnim durniom wierzącym w demokratyczne metody Sowietów” i ostrzegł naród czeski przed podobnym losem, w którym „żydobolszewicy wilkołacy potrafiliby wymordować całe narody, których siedziby zatopiłyby hordy stepowe Stalina”. Jediną obronę według autora stanowi armia niemiecka oraz uczciwa praca wszystkich Czechów na rzecz wojny totalnej.

Z kolei Bedřich Vít w artykule z okazji 1 maja 1943 r. stwierdzał, że nie ma już wątpliwości, iż zbrodni w Katyniu dokonał bolszewizm, szczególnie kiedy zostało udowodnione, że Polacy zostali podstępnie zastrzeleni od tyłu. Anglia będzie pracować na rzecz pacyfikacji Polaków, by zadowolić roszczenia sowieckie. Swoje wywody zakończył apelem do Czechów: „Przeciwko bolszewizmowi i przeciwko plutokracji także czeskie osiągnięcia, najwyższy wysiłek czeskiego człowieka, mężczyzn i kobiet, oto nasze majowe hasło, nasz cel!”⁶⁶. W tym samym numerze tygodnika opublikowano zdjęcie Františka Kožíka w grupie poetów i pisarzy w Katyniu⁶⁷. František Kožík pojawił się na zdjęciu w tygodniku „Týden rozhlasu” raz jeszcze, wspólnie z prof. Hájkem, z okazji ich dyskusji z dziennikarzami prasy Protektoratu⁶⁸. Później już tematyka Katynia nie była poruszana w tym piśmie.

Tygodnik „Svět” po raz pierwszy zajął się odkryciem katyńskim w numerze szesnastym. Na stronie pierwszej zamieścił artykuł wstępny redaktora naczelnego Jaroslava Pelíška⁶⁹. Zgodnie z linią niemiecką stwierdził on, że bolszewizm pozostaje ciągle taki sam, co potwierdza jego „zwierzęcy wyczyn” w Katyniu, i podkreślił, że „bolszewicy to bezwzględna, kierowana przez Żydów warstwa narodu rosyjskiego”. O udziale żydowskim oraz dotychczasowych ustaleniach informował później artykuł redaktora publikującego pod kryptonimem „-afk”⁷⁰. Ten sam autor zajął się także aktualną problematyką polską⁷¹ w numerze osiemnastym, w którym ponadto zamieszczono świadectwo pisarza Kožíka⁷².

Sprawa katyńska pojawiła się jeszcze w numerze dziewiętnastym, w którym opublikowano artykuł wstępny redaktora naczelnego⁷³. Zawierał on ostrzeżenie dla czeskich „patriotów” wierzących w ideę słowiańską, że komisarzy z GRU z rewolwerem w ręce nie będzie interesować, czy Czesi wierzą w ideę słowiańską i nienawidzą Niemców. W tym samym numerze „Světa” na stronie siódmej wydrukowano frag-

⁶⁵ J.P [J. Pachmayer], *Krvavá židobolševická lázeň u Smolenska. GPU povraždila 12 000 bývalých polských důstojníků* (Krwawa żydobolszewicka łaźnia pod Smoleńskiem. GRU zamordowało 12 000 byłych polskich oficerów), „Týden rozhlasu” 1943, nr 17, s. 2.

⁶⁶ B. Vít, *Výkon pro válku a novou budoucnost naší ctí! Jarní heslo evropských národů* (Wysiłek na rzecz wojny i nowej przyszłości naszym honorem! Wiosenne hasło narodów Europy), „Týden rozhlasu” 1943, nr 19, s. 2.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 5.

⁶⁸ „Týden rozhlasu” 1943, nr 21, s. 5.

⁶⁹ J. Pelíšek, *Slovanští bratři* (Bracia słowiańscy), „Svět” 1943, nr 16, s. 1.

⁷⁰ -afk, *Tragický konec ilusí. Hřízné svědectví katynské* (Tragiczny koniec złudzeń. Przerazające świadectwo katyńskie), „Svět” 1943, nr 16, s. 7.

⁷¹ -afk, *Výstražný polský případ. Otázka stále stejně palčivá: tonáž* (Polski przypadek stanowi ostrzeżenie. Ciągłe paląca kwestia: tonaż), „Svět” 1943, nr 18, s. 1.

⁷² *Co jsem viděl v Katyni. Pro „Svět” napsal dr. František Kožík*, *ibidem*, s. 3.

⁷³ J. Pelíšek, *My jsme musili...* (Myśmy musieli...), „Svět” 1943, nr 19, s. 1.

menty książki włoskiego dziennikarza Mario Appelio *Tricetidenní válka – Tragédie Polska* (Wojna trzydziestodniowa – Tragedia Polski) o wojnie polsko-niemieckiej w 1939 r.⁷⁴ W późniejszych numerach tematyka katyńska, pomijając nieznaczne wzmianki w niektórych komentarzach, nie pojawiła się już więcej w tym tygodniku.

Miesięcznik „Znova” poświęcił uwagę problematyce zbrodni katyńskiej tylko w numerze lipcowym. Interesujące jest, że pismo, które od momentu powstania jesienią 1938 r. miało jednoznacznie antysemicki charakter, nie wykorzystało okazji odkrycia masowych grobów zamordowanych Polaków do kampanii antyżydowskiej. Oprócz nieudanego wiersza Quido Papeža⁷⁵ w miesięczniku opublikowano artykuł *Katynský případ ve světle historických fakt* (Sprawa katyńska w świetle faktów historycznych)⁷⁶, który jednak w 90 proc. w kontekście grobów katyńskich „fachowo” opisuje proces rozkładu ciała na przykładach podobnych odkryć z Czech i Moraw.

Miesięcznik „Přítomnost” w swoim numerze czerwcowym opublikował suchy opis dokumentalny prof. Hájka poświęcony jego pracy podczas oględzin zwłok odnalezionych w Katyniu⁷⁷, a w kolejnym numerze z lipca pojedynczy komentarz, w którym Antonín Mareš rozwinął tezę Raschofera o „polskim Monachium”, opisał sytuację emigracji polskiej w Londynie i wiele miejsca poświęcił stosunkowi dr. Beneša do Polaków, szczególnie jego nagłemu odstąpieniu od ich rządu emigracyjnego, oraz projektowi konfederacji polsko-czechosłowackiej. Opublikowano też „tajną część rosyjsko-angielskiego paktu o sojuszu z 26 maja 1942”, na podstawie którego przyszła Czechosłowacja znalazła się w sowieckiej strefie wpływów⁷⁸. W kolejnych numerach miesięcznika „Přítomnost” nie pojawiły się już komentarze dotyczące sprawy Katynia.

Zdecydowanie najbardziej aktywnym dziennikarzem, pod względem wykorzystywania tematyki Katynia w swoich komentarzach i artykułach wstępnych, był Karel Werner, który uczynił to jedenastokrotnie. Kilka miesięcy później Werner wziął aktywny udział w powstaniu Czeskiej Ligi Antybolszewickiej (Česká liga proti bolševismu), a po wojnie za swoją dobrowolną i szczerą działalność został skazany na karę śmierci i stracony. Właśnie w czerwcu 1943 r. po powrocie z „międzynarodowego” zjazdu dziennikarzy w Wiedniu ponownie sformułował zadania czeskich aktywistów: „Tak zwani czescy aktywiści nie są sami. Także wśród wszystkich pozostałych narodów europejskich rosną silne grupy aktywistów, które pracują na rzecz tego samego celu, mają ten sam program i tę samą misję: wybudowania nowej Europy. Ten program i misja są tak wielkie i tak piękne, że warto dla nich żyć, pracować, bić się choćby i z przeważającą siłą oraz ponosić ofiary”⁷⁹.

Pod względem częstotliwości poruszania tematyki katyńskiej możemy po Wernerze wymienić inż. Jana Vrbę oraz Antonína Bouchala z Pilzna (obaj „tylko” po

⁷⁴ Jd, *Polský epilog. Časová vzpomínka na sovětskou okupaci* (Epilog polski. Aktualne wspomnienie okupacji sowieckiej), *ibidem*.

⁷⁵ Q. Papež, *Katyn* (Katyń), „Znova” 1943, nr 7, s. 99.

⁷⁶ J. Terringer, *Katynský případ ve světle historických fakt* (Sprawa katyńska w świetle faktów historycznych), *ibidem*, s. 99–104.

⁷⁷ F. Hájek, *Cesta do Katynu* (Podróż do Katynia) „Přítomnost” 1943, nr 9, s. 3–4.

⁷⁸ A. Mareš, *Cesta k třetímu Mnichovu* (Droga do trzeciego Monachium) „Přítomnost” 1943, nr 10, s. 8–10.

⁷⁹ K. Werner, *Nejsme sami* (Nie jesteśmy sami), „Večerní České slovo”, 29 VI 1943, s. 1.

sześć komentarzy). Interesujące, że jedynym spośród redaktorów naczelnych należących do tzw. siódemki aktywistów, który w omawianym okresie ani razu nie poruszył w swoich komentarzach sprawy Katynia, był Emanuel Vajtauer.

Analizowane artykuły wstępne i komentarze różnią się także pod względem środków stylistycznych zastosowanych przez autorów. U dziennikarzy, którzy w latach 1918–1939 pracowali w renomowanych dziennikach, takich jak: „Národní politika”, „Lidové noviny”, „České slovo” lub „Venkov”, nie pojawiają się zwroty tego rodzaju, że zbrodnia w Katyniu to zwierzęcy wyczyn⁸⁰ gangsterów⁸¹, oprawców żydowskich⁸² lub bestii bolszewizmu⁸³. Posługiwali się nimi przede wszystkim dziennikarze, którzy jeszcze przed 1938 r. pracowali w redakcjach gazet o charakterze raczej bulwarowym, jak np. „Polední list” i „Národní střed”. Najwięcej artykułów antysemickich wychodziło spod pióra dawnych redaktorów pisma „Vlajka” – Pachmayera i Šourka oraz programowego antysemity Rudolfa Nováka. Jego „Arijský boj”⁸⁴ pominąłem w niniejszym opracowaniu ze względu na jednostronną orientację tego pisma.

Najwięcej komentarzy na temat Katynia jednego dnia pojawiło się 5 maja 1943 r., z tego dwa w dzienniku „Národní politika”⁸⁵.

Omawiając najważniejsze opinie prezentowane w artykułach wstępnych i komentarzach, należy podkreślić, że najczęściej – 27 razy – pojawił się pogląd, iż bolszewizm w Rosji nie zmienił się od 1917 r. i ciągle jest taki sam. Często także występowały opinie, że Wielka Brytania zdradzi Polaków, ponieważ ważniejsze dla niej jest utrzymanie sojuszu z Moskwą (21 razy). Na trzecim miejscu znalazło się ostrzeżenie dla narodu czeskiego, że Katyń stanowi lekcję tego, co czekałoby Czechy pod rządami bolszewickimi (17 razy), wreszcie czternastokrotnie pojawiło się stwierdzenie, że armia niemiecka na froncie wschodnim broni i chroni Europę przed rozprzestrzenieniem się bolszewizmu. Ze względu na ograniczoną objętość niniejszego artykułu w poniższym wykazie najważniejszych opinii zawartych w artykułach wstępnych i komentarzach będą cytować zawsze pierwszy tekst, w którym pojawił się dany pogląd.

⁸⁰ J. Pelíšek, *Slovanští bratři*, „Svět” 1943, nr 16, s. 1.

⁸¹ A. Bouchal, *Emigranti nemají nic k očekávání* (Emigranci nie mają czego oczekiwać), „Český deník”, 30 IV 1943, s. 1.

⁸² F. Petrovický, *Katyn otřásl svědomím světa* (Katyn wstrząsnął sumieniem świata), „Polední list”, 6 V 1943, wyd. 3, s. 1.

⁸³ Ing. Jan Vrba, *Stalin – velmistr lži* (Stalin – arcymistrz kłamstwa), „Národní střed”, 7 V 1943, s. 1.

⁸⁴ Tygodnik „Arijský boj” ukazywał się w latach 1940–1945, ostatni numer wyszedł w dniu wybuchu powstania praskiego 5 V 1945 r. Był doskonałą analogią pisma „Der Stürmer” Streichera, a jego jedyną zawartość stanowił najbardziej ordynarny i wulgarny antysemityzm.

⁸⁵ els, *Židovská snaha umlčet katynský zločin* (Żydowska próba przemilczenia zbrodni katyńskiej), „Národní politika”, 5 V 1943, s. 2; vl, *Všichni jsme svědky a soudci* (Wszyscy jesteśmy świadkami i sędziami), „Národní politika”, 5 V 1943, s. 2; J. Bartoš, *Evropští vědci usvědčují Stalina* (Naukowcy europejscy dowodzą Stalinowi), „Večerní České slovo”, 5 V 1943, s. 1; A. Bouchal, *Katyn není výjimkou* (Katyn nie jest wyjątkiem), „Český deník”, 5 V 1943, s. 1; G. Pergl, *Zrada vedle zrady* (Zdrada za zdradą), „České slovo”, 5 V 1943, s. 1; F. Frolík, *Po českém básniku český učenec*, „Polední list”, 5 V 1943, s. 1; K. Chalupa, *Velké svědectví před očima celé Evropy* (Wielkie świadectwo na oczach całej Europy), „Národní střed”, 5 V 1943, s. 1; -afk, *Výstražný polský případ. Otázka stále stejně palčivá: tonáž*, „Svět” 1943, nr 18, s. 1; *Co jsem viděl v Katyni. Pro „Svět” napsal dr. František Kožík*, „Svět” 1943, nr 18, s. 3.

W analizowanej prasie nie spotkałem się z tak cynicznym wyrazem niemal radości wobec losu Polski, jak w przypadku głównego redaktora naczelnego dziennika „Národní střed” Karla Chalupy, który utożsamiał postawę rządu polskiego jesienią 1938 r. z całym narodem: „Powiedzmy sobie wprost, że my jako Czesi nie mamy szczególnych powodów, by w chwili, kiedy dopełnia się zasłużony los Polaków, być tym losem jakoś szczególnie dotknięci. Nie mamy i nie możemy mieć owych powodów dlatego, ponieważ człowiek czeski i ogólnie naród czeski doznał na własnej skórze, jaka jest polska megalomania, dokąd prowadzi i jakie są środki, którymi jest w stanie się posługiwać. Jeśli kiedykolwiek potwierdziło się prastare powiedzenie, że »pycha chodzi przed upadkiem«, to na sto procent sprawdziło się ono w przypadku dawnej Polski i w ogóle Polaków. Wszystkie brutalności i krzywdy, których w przeszłości dopuścili się na Czechach i sprawie czeskiej, są zbyt żywe, by można ich było nie dostrzegać w całej ich wywrotowej prawdzie historycznej”⁸⁶.

Po odkryciu masowych grobów w Katyniu Polacy wiedzą obecnie, co stało się z ich żołnierzami wziętymi do niewoli⁸⁷, którzy zostali zamordowani w czasie pokoju, a nie wojny⁸⁸, przez agentów GRU strzelających do nich od tyłu⁸⁹. Masakra katyńska jest porównywalna z „barbarzyństwem” lotników anglo-amerykańskich, zrzucających z samolotów ołówki i wieczne pióra, w których znajdują się materiały wybuchowe, mordujące dzieci⁹⁰. Dziennikarze zwracali uwagę na absurdalne twierdzenia sowieckie o rzekomym porozumieniu Niemców i Polaków z kręgu rządu emigracyjnego w Londynie, którzy współpracują przy antysowieckiej kampanii prasowej⁹¹. Szczególnie ośmieszane było twierdzenie sowieckie, że w Katyniu odkryto wykopaliska z epoki kamiennej, co przypomina znane powiedzenie o złodzieju, który krzyczy: „Łapcie złodzieja!”⁹².

Wydarzenia katyńskie to symbol systemu, który od przejścia władzy w Rosji w 1917 r. pozostaje ciągle taki sam – bolszewizmu⁹³. Stanowi on wykrystalizowaną formę żydowskiego dążenia do panowania nad światem⁹⁴, a towarzyszą mu masowe zbrodnie⁹⁵, podobnie też można przyrównać bolszewizm do terroru⁹⁶.

⁸⁶ K. Chalupa, *Malý pohled nazpět* (Małe spojrzenie wstecz), „Národní střed”, 30 IV 1943, s. 1.

⁸⁷ *Sovětské „slovanstvo” a skutky. Konec polské víry v „bratry”* (Sowieckie „słowiaństwo” a czyny. Koniec polskiej wiary w „braci”), „Večerní České slovo”, 15 IV 1943, s. 1; i.n., *Katynské hroby* (Groby katyńskie), „Lidové noviny”, 15 IV 1943, s. 1.

⁸⁸ G., *Katynský hrob* (Grób katyński), „A-Zet ranní”, 17 IV 1943, s. 1.

⁸⁹ K. Chalupa, *Velké svědectví před očima celé Evropy*, „Národní střed”, 5 V 1943, s. 1.

⁹⁰ E. Šourek, *Katynský les – vykřičnikem židovské mstivosti* (Las katyński – przestroga żydowskiej mściwości), „Lidové listy”, 21 IV 1943, s. 1.

⁹¹ J. Kohlík, *Trapné konce emigrantské politiky. Po bolševickém kopanci Polákům* (Zenujący koniec polityki emigracyjnej. Po bolszewickim kopniaku wobec Polaków), „A-Zet ranní”, 29 IV 1943, s. 1.

⁹² V. Brejník, *Tak by GPU vraždilo v Evropě!* (Tak GRU mordowałoby w Europie!), „Večerní České slovo”, 17 IV 1943, s. 1–2.

⁹³ A. Bouchal, *Katyn není výjimkou*, „Český deník”, 5 V 1943, s. 1.

⁹⁴ J. Bartoš, *Evropští vědci usvědčují Stalina*, „Večerní České slovo”, 5 V 1943, s. 1.

⁹⁵ *Hromadné vraždy přírodním zjevem bolševismu. Katynské hromadné hroby dávají nablédnout do osudu 1 480 000 bolševiky odvěčených Poláků, dosud nezvěstných. Všemi silami proti bolševismu* (Masowe zbrodnie zjawiskiem towarzyszącym bolszewizmu. Katyńskie groby masowe pozwalają zrozumieć los 1 480 000 Polaków uprowadzonych przez bolszewików, dotychczas zaginionych bez wieści. Wszystkimi silami przeciwko bolszewizmowi), „Národní střed”, 23 IV 1943, s. 1–2.

⁹⁶ A. Sedláček, *Významné datum* (Ważna data), „Večer”, 22 VI 1943, s. 1–2.

Zbrodnia w Katyniu, ten zwierzęcy wyczyn⁹⁷, mogła narodzić się jedynie w głowach bolszewików⁹⁸, gangsterów⁹⁹, którzy stanowią „bezwzględna, kierowaną przez Żydów warstwę narodu rosyjskiego”¹⁰⁰. Na przykładzie tej zbrodni widać, co spowodują „bestie bolszewizmu wszędzie, gdzie się pojawiają”¹⁰¹. Redaktor dziennika „Polední list” Frolík w dwóch komentarzach zaprzeczał sobie, twierdząc w pierwszym z nich, że Katyń to tylko epizod bolszewizmu¹⁰², a kilka dni później z kolei, że „Katyń to nie epizod, stanowi nieodzowny element systemu, którego droga jest naznaczona krwią”¹⁰³.

Po opublikowaniu protokołu lekarzy sądowych i kryminologów zawierającego wyniki badań grobów masowych z 30 kwietnia 1943 r. nie znajdzie się już chyba nikt, kto nie będzie wierzył w to, że bolszewizm jest zbrodniczym reżimem¹⁰⁴. Temu reżimowi pomaga teraz z emigracji w Ameryce także były premier Rządu Tymczasowego z 1917 r. Aleksander Kiereński¹⁰⁵.

Żydzi najbardziej nienawidzą Słowian, obecnie bolszewicy wraz z Żydami próbują na nowo wzbudzić ich zaufanie za pośrednictwem moskiewskiego Zjazdu Słowiańskiego¹⁰⁶. Bolszewizm, ten największy morderca Słowiaństwa, okazał braterską miłość w Katyniu¹⁰⁷.

Rozwiązanie Międzynarodówki Komunistycznej w maju 1943 r. stanowiło tylko pozorne działanie, które miało odwrócić uwagę od zbrodni katyńskiej¹⁰⁸. Do jej likwidacji przyczynił się też sukces propagandowy rosyjskich jednostek ochotniczych w Niemczech pod dowództwem generała Własowa¹⁰⁹.

I wojna światowa, podobnie jak obecna, stanowiła dzieło Żydów¹¹⁰, którym nowoczesną naukę stworzyli Żydzi Lassalle i Marks¹¹¹. Zawsze przejawiali żądzę krwi i mordowania¹¹², od nich wywodzą się też terroryzm i barbarzyństwo¹¹³.

⁹⁷ J. Pelíšek, *Slovanští bratři*, „Svět” 1943, nr 16, s. 1.

⁹⁸ Ing. J. Vrba, *Vůdce* (Przywódca), „Národní střed”, 20 IV 1943, s. 1.

⁹⁹ A. Bouchal, *Emigranti nemají nic k očekávání*, „Český deník”, 30 IV 1943, s. 1.

¹⁰⁰ J. Pelíšek, *Slovanští bratři*, „Svět” 1943, nr 16, s. 1.

¹⁰¹ Ing. J. Vrba, *Stalin – velmistr lži*, „Národní střed”, 7 V 1943, s. 1.

¹⁰² F. Frolík, *Vítali je s květinami* (Witali ich kwiatami), „Polední list”, 23 IV 1943, wyd. 3, s. 1.

¹⁰³ *Idem*, *Po českém básníku český učenec*, „Polední list”, 5 V 1943, s. 1.

¹⁰⁴ J. Šticha, *České svědectví katyňského zločinu* (Czeskie świadectwo zbrodni katyńskiej), „Pondělní list”, 10 V 1943, wyd. 2, s. 1.

¹⁰⁵ *els*, *Oblas dne: Kerenský marně omývá bolševiky* (Echo dnia: Kiereński na próżno oczyszcza bolszewików), „Národní politika”, 9 V 1943, s. 2.

¹⁰⁶ J. Bartoš, *Židovská komedie se Slovany* (Żydowska komedia ze Słowianami), „Večerní České slovo”, 14 V 1943, s. 1.

¹⁰⁷ Dr. V. Hloch, *Katyňská kultura* (Kultura katyńska), „Venkov”, 23 IV 1943, s. 1.

¹⁰⁸ K. Werner, *Dimitrov to říkal dávno* (Dymitrow mował to od dawna), „Večerní České slovo”, 24 V 1943, s. 1.

¹⁰⁹ G. Pergl, *Panama sovětské politiky* (Panama polityki sowieckiej), „České slovo”, 29 V 1943, s. 1–2.

¹¹⁰ *Is*, *Gangsterská soustava světového Židovstva. Židé rozpoutali první světovou válku a také nynější konflikt je jejich dílem* (Gangsterski system światowego żydostwa. Żydzi rozpętali I wojnę światową, także obecny konflikt jest ich dziełem), „Národní politika”, 16 V 1943, s. 2.

¹¹¹ V. Brejník, *Tak by GPU vraždilo v Evropě!*, „Večerní České slovo”, 17 IV 1943, s. 1–2.

¹¹² J. Pachmayer, *Židův nůž nebude na hrdle Evropy* (Nóż Żydów nie będzie na gardle Europy), „Lidové listy”, 18 IV 1943, s. 1.

¹¹³ J. Danda, *Vzkříšení Evropy* (Zmartwychwstanie Europy), „České slovo”, 25 IV 1943, s. 1.

„Sadyzm, z jakim [zbrodnia] została dokonana, stanowi niezawodny wskaźnik, że Żydzi maczają w niej palce”¹¹⁴. W sprawie grobów katyńskich, w których nie leży ani jeden Żyd¹¹⁵, główną rolę odegrali Żydzi z GRU¹¹⁶, których agenci zastrzelili od tyłu swoje ofiary¹¹⁷, a właśnie „strzał w potylicę jasno wskazuje, że morderstwa dokonali żydowscy oprawcy”¹¹⁸.

Komentatorzy oraz redaktorzy naczelni zwracali uwagę na książkę Ilji Erenburga *Trust D.E.: Dzieje zagłady Europy*, z której np. Antonín Bouchal przytoczył poniższy cytat: „Wystarczy jeden rok, by został zniszczony kontynent ze swoimi 350 mln ludzi. Resztki narodów europejskich – które uszły przed naszymi czołgami, naszym gazem i naszymi miotaczami ognia – i to nie tylko Niemcy – zostaną wysłane na Syberię jako niewolnicy do kopalni”¹¹⁹.

Generał Sikorski, dla którego konflikt z Moskwą stanowił wielki cios¹²⁰, znalazł się w niewoli swojej polityki i będzie musiał ustąpić¹²¹. Reżyserem wydarzeń, nie tylko w ZSRR, ale także w Wielkiej Brytanii i USA, jest żydostwo¹²². Jego celem jest powalenie Polaków na kolana oraz wymiana polskiego rządu emigracyjnego w Londynie zgodnie z potrzebami Moskwy¹²³. Na Wielkiej Brytanii Polacy nie mogą polegać, ponieważ dla niej ważniejsze jest nadszkakiwanie Moskwie i przestrzeganie zawartej z nią umowy sojuszniczej¹²⁴. Dotyczy to także Stanów Zjednoczonych¹²⁵.

Polacy zostali zdradzeni i wyrzuceni za burtę przez Wielką Brytanię (i Żydów) już w 1939 r., kiedy to zostali przez nią wciągnięci w wojnę z Niemcami, a następnie porzuceni. To była pierwsza zdrada, teraz ze strony Anglików jest to druga zdrada¹²⁶. Anglicy poświęcili Polaków, tak samo jak także nas [Czechów] składają w ofierze¹²⁷.

W tym kontekście w czerwcu 1943 r. kilkakrotnie w prasie w stosunku do polityki Wielkiej Brytanii i USA wobec polskiego rządu emigracyjnego w Londynie pojawił się termin „Polskie Monachium”. Porównania z wydarzeniami monachijskimi 30 września 1938 r. użyto już w dwóch komentarzach w kwietniu¹²⁸. Sam

¹¹⁴ -afk, *Tragický konec ilustr. Hřízné svědectví katyňské*, „Svět” 1943, nr 16, s. 7.

¹¹⁵ I. Lugovoj, *Kolem katyňských hrobů* (Wokół grobów katyńskich), „České slovo”, 12 V 1943, s. 1.

¹¹⁶ vk [V. Krychtálek], *Vražda* (Zabójstwo), „Večer”, 16 IV 1943, s. 1; Ing. J. Vrba, *Garantované hroby* (Gwarantowane groby), „Národní střed”, 16 IV 1943, s. 1.

¹¹⁷ K. Chalupa, *Velké svědectví před očima celé Evropy*, „Národní střed”, 5 V 1943, s. 1.

¹¹⁸ F. Petrovický, *Katyn otřásl svědomím světa*, „Polední list”, 6 V 1943, s. 1.

¹¹⁹ A. Bouchal, *Evropské probuzení* (Europejskie przebudzenie), „Český deník”, 25 IV 1943, s. 1–2; Ing. J. Vrba, *Garantované hroby*, „Národní střed”, 16 IV 1943, s. 1.

¹²⁰ J. Kohlík, *Trapné konce emigrantské politiky. Po bolševickém kopanci Polákům*, „A-Zet ranní”, 29 IV 1943, s. 1.

¹²¹ A. Bouchal, *Emigranti nemají nic k očekávání*, „Český deník”, 30 IV 1943, s. 1.

¹²² F. Peiger, *Bolševické „spojenectví na případě Poláků”* (Bolszewicki „sojusz na przykładzie Polaków”), „České slovo”, 15 IV 1943, s. 1–2.

¹²³ J. Alběť, *Zakryté ultimatum Moskvy* (Ukryte ultimatum Moskwy), „Venkov”, 30 IV 1943, s. 1.

¹²⁴ l.n., *Katyňské hroby*, „Lidové noviny”, 15 IV 1943, s. 1; F. Peiger, *Bolševické „spojenectví na případě Poláků”*, „České slovo”, 15 IV 1943, s. 1–2.

¹²⁵ K. Chalupa, *Malý pohled nazpět*, „Národní střed”, 30 IV 1943, s. 1.

¹²⁶ Ing. J. Vrba, *Garantované hroby*, „Národní střed”, 16 IV 1943, s. 1.

¹²⁷ J.F. Vondráček, *Důrazná výstraha* (Dobitna przestroga), „Národní politika”, 29 IV 1943, s. 1.

¹²⁸ K. Werner, *Je konec, pane Sikorski* (To koniec, panie Sikorski), „Nedělní list”, 18 IV 1943, wyd. 3, s. 1; K. Chalupa, *Malý pohled nazpět*, „Národní střed”, 30 IV 1943, s. 1.

termin zastosował po raz pierwszy prof. dr Hermann Raschhofer¹²⁹ w czerwcowym podwójnym numerze miesięcznika „Böhmen und Mähren”¹³⁰. Termin ten następnie wykorzystano w swoich komentarzach także trzech redaktorów naczelnych¹³¹.

Dla Czechów odkrycie grobów katyńskich stanowi lekcję tego, co czekałoby ich pod rządami bolszewizmu¹³². Katyń to prototyp czeskiego cmentarza¹³³. Idealisci, którzy znali bolszewizm tylko z broszur, dzięki temu odkryciu zostali zapewne wyleczeni¹³⁴, ponieważ zobaczyli, że bolszewizm najszybciej likwiduje inteligencję oraz kwiat narodu¹³⁵. Świadczenie protokołu lekarzy sądowych i kryminologów z 30 kwietnia 1943 r. stanowi cios dla resztek szeptanej propagandy¹³⁶ w Protektoracie. Także pozostali „wierzący Czeši” powinni zastanowić się nad masakrą katyńską¹³⁷. A tych, którzy nadal wierzą w bolszewizm, „dałoby się wyleczyć tylko poprzez doświadczenie. Możliwe jednak, że później nie byłiby już świadkami. Albowiem martwi nie mówią”¹³⁸. Także wierni katolicyści muszą się zjednoczyć po ujawnieniu losu księży polskich i rosyjskich pod rządami bolszewizmu¹³⁹. Dzisiaj zasadnicza kwestia dla Czechów brzmi: jesteście z mordercami albo przeciwko nim¹⁴⁰.

Dzięki wypowiedzeniu przez Niemcy wojny Rosji Radzieckiej w 1941 r. od Europy została oddalona groźba kolejnego Katynia¹⁴¹. Europa musi zwrócić siły przeciwko bolszewizmowi pod przywództwem Niemiec¹⁴², których „bohater-ska” armia wybije plutokratycznych sadystów i zbrodniarzy bolszewickich¹⁴³ oraz powstrzyma bolszewizm i nas ochroni¹⁴⁴.

¹²⁹ Iš, *Polský „Mnichov”* (Polskie „Monachium”), „České slovo”, 23 VI 1943, s. 2.

¹³⁰ „Böhmen und Mähren” był to niemiecki miesięcznik, wydawany od 1940 r. przez niemieckiego sekretarza stanu (Německý státní tajemník), a od 1943 r. niemieckiego ministra stanu ds. Czech i Moraw (Německý státní ministr pro Čechy a Moravu) Karla Hermanna Franka. Był luksusowo wydawany na papierze kredowym; od 1942 r. częściej ukazywał się w formie podwójnych numerów; przestał istnieć w 1945 r.

¹³¹ J. Scheinost, *Reprisa Mnichova* (Powtórka Monachium), „Národní politika”, 22 VI 1943, s. 1; K. Werner, *Bolševici chtějí nejen Polsko* (Bolszewicy chcą nie tylko Polski), „Večerní České slovo”, 26 VI 1943, s. 1; V. Krychtálek, *Anglické úvahy nad Sověty* (Angielskie rozważania nad Sowietami), „Večer”, 23 VI 1943, s. 1–2.

¹³² G, *Katyňský hrob*, „A-Zet ranní”, 17 IV 1943, s. 1.

¹³³ J. Scheinost, *Katyn mluví k našemu národu* (Katyń mówi do naszego narodu), „Národní politika”, 9 V 1943, s. 1.

¹³⁴ F. Frolík, *Vítali je s květinami*, „Polední list”, 23 IV 1943, wyd. 3, s. 1.

¹³⁵ vk [V Krychtálek], *Vražda*, „Večer”, 16 IV 1943, s. 1.

¹³⁶ gep, *Nezvrátne svědectví o Katyni* (Niepodważalne świadectwo o Katyniu), „Český deník”, 7 V 1943, s. 3.

¹³⁷ K. Werner, *Je konec, pane Sikorski*, „Nedělní list”, 18 IV 1943, wyd. 3, s. 1.

¹³⁸ F. Frolík, *Vítali je s květinami*, „Polední list”, 23 IV 1943, wyd. 3, s. 1.

¹³⁹ J. Scheinost, *Katyňský zločin očima katolíků* (Zbrodnia katyńska oczami katolików), „Lidové listy”, 28 IV 1943, s. 1.

¹⁴⁰ vk [V Krychtálek], *Vražda*, „Večer”, 16 IV 1943, s. 1.

¹⁴¹ A. Bouchal, *Tak bolševici připravovali Evropě Katyn* (Tak bolszewicy przygotowywali Europie Katyń), „Český deník”, 21 VI 1943, s. 1, 4.

¹⁴² J. Bartoš, *Evropští vědci usvědčují Stalina*, „Večerní České slovo”, 5 V 1943, s. 1.

¹⁴³ Ing. J. Vrba, *Sadisté a vrazi* (Sadyści i mordercy), „Národní střed”, 24 IV 1943, s. 1.

¹⁴⁴ V Brejník, *Moskva zavrhne emigranty. Konec podvodu „vlád” v Londýně* (Moskwa porzuca emigrantów. Koniec oszustwa „rządów” w Londynie), „Večerní České slovo”, 16 IV 1943, s. 1–2.

Emigracja londyńska, te figury i figurki w rękach żydostwa¹⁴⁵, będzie tolerowana, dopóki będzie uległa¹⁴⁶. Edvard Beneš, który za pośrednictwem Żyda Jaroslava Stránskiego przekazywał Czechom, że będzie propagować bolszewizm tylko „duchem”¹⁴⁷, podpisał wprawdzie konfederację polsko-czechosłowacką, ale z powodu sporu o Śląsk Cieszyński jego podpis ma takie samo znaczenie jak na umowie pittsburskiej. Zresztą Beneš prowadzi wszystkie rozmowy tylko pod kątem przyjacielskich stosunków ze Związkiem Radzieckim¹⁴⁸. Ale chociaż jako pierwszy wyrzucił Polaków za burtę i zdradził ich¹⁴⁹, jest już pewne, że dziś kolej na Sikorskiego, a jutro na Beneša¹⁵⁰. Wielka Brytania uważa go bowiem za niebezpiecznego panslawistę i rusofila, który czasami może się dobrze przysłużyć, ale nigdy nie puści go do Pragi¹⁵¹. Jan Masaryk, z racji swojego alkoholizmu podobny do Ilji Erenburga, jest znaną postacią w praskich barach i londyńskich klubach nocnych¹⁵².

Na zakończenie powyższego podsumowania najważniejszych opinii legalnej prasy Protektoratu przytaczam cytaty z interesujących rozważań redaktora naczelnego Krychtálka, który niestety prawdziwie przewiduje los Rusi Podkarpackiej, od 1918 r. najbardziej wysuniętej na wschód części terytorium Republiki Czechosłowackiej: „Kiedy bowiem tylko Sowieci mieliby była Polskę wschodnią i dzięki temu staliby się sąsiadami byłej Rusi Podkarpackiej, to w imię »pokrewieństwa krwi« dowodziliby przede wszystkim praw do tego obszaru. Dlatego kryzys polsko-sowiecki należy postrzegać jako swoisty kamień probierczy, na którym bolszewicy chcą przekonać się o stałości umów, podpisanych przez »sojuszników«, a szczególnie Anglię, a także o możliwościach Anglii w kwestii zachowania równowagi sił w Europie”¹⁵³.

Obywatele Protektoratu w przeważającej większości nie wierzyli zasadniczo w publikowane dokumenty lub przytoczone wyżej poglądy dziennikarzy należących do grona aktywistów. Dotyczy to nie tylko okresu od kwietnia do czerwca 1943 r., ale całego istnienia Protektoratu Czech i Moraw. W niektórych rozważaniach możemy odnaleźć, z dzisiejszej perspektywy, mniej lub bardziej prawdziwe twierdzenia i prognozy, ale jednocześnie musimy sobie zdawać sprawę, że ci czescy dziennikarze świadomie i dobrowolnie służyli reżimowi, który stosował

¹⁴⁵ hl., *Poučení pro malé národy. Moskva a polští emigranti* (Lekcja dla małych narodów. Moskwa i polscy emigranci), „A-Zet ranní”, 6 V 1943, s. 1.

¹⁴⁶ J. Bartoš, *Moskva přerušila styky s emigranty. Stalin doznává, že bolševismus se nezměnil* (Moskwa przerwała kontakty z emigrantami. Stalin przyznaje, że bolszewizm się nie zmienił), „Večerní České slovo”, 28 IV 1943, s. 1–2.

¹⁴⁷ V. Brejník, *Moskva zavrhuje emigranty. Konec podvodu „vlád” v Londýně*, „Večerní České slovo”, 16 IV 1943, s. 1–2.

¹⁴⁸ dr C [Dr. V. Crha], *Dr. Beneš a Sikorski se rozešli. Australie zastupuje „polské zájmy” v Moskvě* (Dr Beneš i Sikorski się rozstali. Australia reprezentuje „interesy polskie” w Moskwie), „České slovo”, 29 V 1943, s. 2.

¹⁴⁹ J. Kutvirt, *Katyn zůstává na programu* (Katyń pozostaje w programie), „Nová doba”, 9 V 1943, s. 1–2.

¹⁵⁰ K. Werner, *Je konec, pane Sikorski*, „Nedělní list”, 18 IV 1943, wyd. 3, s. 1.

¹⁵¹ V. Krychtálek, *Co můžeme čekat od Beneše* (Czego możemy oczekiwać od Beneša), „Večer”, 22 V 1943, s. 1.

¹⁵² Ing. J. Vrba, *Stalin – velmistr lži*, „Národní střed”, 7 V 1943, s. 1.

¹⁵³ V. Krychtálek, *Anglické úvahy nad Sověty*, „Večer”, 23 VI 1943, s. 1–2.

takie same metody jak potępiany przez nich reżim stalinowskiej Rosji. Z bezskuteczności swoich starań w zakresie oddziaływania propagandowego na mieszkańców Protektoratu niektórzy aktywiści nie zdawali sobie jednak zapewne sprawy nawet w czasie upadku niemieckiego reżimu faszystowskiego w Czechach i na Morawach w maju 1945 r.

Tłumaczenie Tomasz Grabiński

PAVEL SUK (ur. 1970) – historyk, w 1994 r. ukończył studia na kierunku język czeski – historia na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Zachodnioczeskiego w Pilźnie, od 1994 r. burmistrz Manětína, zajmuje się okresem Protektoratu Czech i Moraw, przede wszystkim postacią prezydenta dr. Emila Háchy, politykami tego okresu oraz oficjalną prasą.

The disclosure of mass graves in Katyn and the Polish question in press of the Protectorate of Bohemia and Moravia between April and June 1943

After the Protectorate of Bohemia and Moravia was established, official press was directly subordinated to the Office of the Reich Protector, the head of which for a long time was Wolfgang Wolfram von Wolmar. During weekly briefings editors-in chief were told what information ought to be published and what kind of a comment on current political events was required.

The author has studied all the Prague newspapers and some of the magazines which came out from mid-April till the end of June 1943. The Protectorate press mostly published official German documents, among which there was also information about the discovery of mass graves in Katyn, provided by the DNB on the 14th of April 1943. The report prepared by the pathologists and criminologists who worked there appeared in the beginning of May. The readers could read the testimony of a Polish writer Emil Skiwski and, above all, testimonies of two witnesses from the Protectorate, a pathologist Frantisek Hajek and an eminent writer Frantisek Kozik.

Hajek as a member of the international group of physicians participated in the autopsy, Kozik visited Katyn together with other European writers. Their testimonies were published and, on the 30th of April, Kozik gave a speech on the radio.

The press was occupied mainly with commentating on the relationship between the Polish emigrants in London and the Soviet government, who exploited the Katyn issue to put the London emigrants in the shade and rolled out the Moscow emigrants under Wanda Wasilewska's leadership. The most involved commentator was Karel Werner, the redactor-in-chief of the "Poledni list" magazine and later the "Vecerni Ceske Slovo" daily paper.

The editorial articles and commentaries differentiate as the employed figures of speech are considered. Journalists who worked in reputable newspapers, while reporting on the felony, did not use expressions like "an animal excess of the gangsters," "Jewish torturers" or "the beast of Bolshevism." Those phrases were employed by journalists who had worked as editorial staff for the tabloid press before 1938. The anti-Semitic articles were written mostly by editors who had previously worked for the "Vlajka" magazine – Pachmayer, Sourek and a keynoter, anti-Semite Rudolf Novak.

Frequently given opinion (27 times) was that Bolshevism had not changed since 1917 and was still the same. Not so rare (21 times) were presumptions that Great Britain would

betray the Poles because it is far more important for her to maintain the alliance with Moscow. A warning that Katyn is a lesson of what would happen to the Czechs under the Bolshevik rule was mentioned 17 times. And finally, it was stated 14 times that the German army on the Eastern front protected Europe from spreading of Bolshevism.